

TOMASZ JEŹ
(Instytut Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego)

**Wrocławska tabulatura organowa
ze zbioru Emila Bohna (Ms. Mus. 102)
jako źródło do historii protestanckiej
muzyki liturgicznej XVI wieku***

Bogactwo i różnorodność kultury muzycznej dawnego Wrocławia potwierdza w znacznej mierze stan zachowania źródeł rękopiśmiennych, które obficie dokumentują znany na Śląsku repertuar. Wśród najcenniejszych pozycji wymienić należy niedawno udostępnioną grupę rękopisów z kolekcji Emila Bohna, przechowywanych obecnie w berlińskiej Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz. Są to niemal wyłącznie zbiory muzyki wokalne, mimo że ich znaczna część (prawie 50 pozycji) jest przekazana w notacji instrumentalnej. Przypuszcza się¹, że zapisy te stanowiły swego rodzaju partytury dyrekcyjne (tzw. *partitura pro organo*), sporządzone dla prowadzących zespół wokalny organistów, dobrze obeznanym z zapisem tabulaturowym. Nie wyklucza to oczywiście możliwości organowego towarzyszenia chórowi²: bądź to w formie wyciągu instrumentalnego (realizacja partytury z redukcją mniej istotnych głosów), bądź też — w sposób alternowany³, gdzie poszczególne odcinki wykonywane były naprzemiennie przez chór i organistę. Wśród instrumentalnych zapisów z interesującego nas zbioru figuruje pozycja odróżniająca się od pozostałych charakterem notacji i funkcją. Jest to tom o sygnaturze 102, zawierający bogato kolorowany repertuar liturgiczny. Skrótowy spis zawartości tej tabulatury podał już Bohn w swym katalogu⁴, natomiast wstępne prace nad tym źródłem podjął nieco później

---

* Autor był w roku 2003 stypendystą Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej.

¹ Emil Bohn, *Die musikalischen Handschriften des 16. und 17. Jahrhunderts in der Stadtbibliothek zu Breslau*, Breslau 1890, s. VI.

² Otto Kinkeldey, *Orgel und Klavier im 16. Jahrhundert*, Leipzig 1910, s. 192.

³ Georg Frotscher, *Geschichte des Orgelspiels und der Orgelkomposition*, Berlin 1933, s. 127.

⁴ E. Bohn, op. cit., s. 115-116.

Fritz Dietrich, który planował nawet opublikowanie drukiem całości zawartego tam repertuaru.⁵

Opis zewnętrzny źródła

Rękopis liczący 100 numerowanych stron stanowi średniej wielkości tom o rozmiarach 278 na 218 mm, oprawny we współczesną, zieloną tekturę. Poza tytułami znajdujących się w nim kompozycji, nie zawiera on żadnych wzmianek dotyczących proveniencji zbioru, autorów zawartych tam kompozycji ani ich skryptora (całość rękopisu sporządzona została bez wątpienia przez jednego kopistę). Wiemy jedynie, że tom ten — spisany w nowoniemieckiej notacji tabulaturowej — stanowił swego czasu część kolekcji wrocławskiego patrycjusza Thomasa Rehdigera (zm. 1575), przekazanej w jego testamencie miastu Wrocław⁶ (świadczy o tym znajdujący się na fol. 1r okrągły stempel „Rehdighersche Stadtbibliothek Breslau”). Pojawiające się na kartach rękopisu znaki wodne informują nas bliżej o chronologii jego powstawania. Pierwszy z filigranów, obecny na początkowych składkach (szczególnie wyraźny na fol. 21, 25, 31 i 65) wyobraża dosyć uproszczoną wersję herbu miasta Wrocławia. Jest to typowy znak oficyn wrocławskich, reprodukowany w znanych katalogach znaków wodnych⁷, datowany na lata 1540-1570. Drugi filigran wyobrażający lilię, daje się zidentyfikować bardziej szczegółowo. Pierwszą z jego odmian (na fol. 72, 93 i 99) znajdujemy u Piccarda⁸ jako znak oficyny nyskiej z roku 1569. Identyczną proveniencję i datację ma publikowana w tym samym katalogu⁹ druga wersja tego filigranu, wyraźna na folio 88. Powyższe dane pozwalają na sprecyzowanie dotychczasowego datowania: podany przez Bohna zakres „II połowa XVI wieku”¹⁰, dookreślony w pracy Dietricha datą „po 1565”¹¹, należy zatem

⁵ Fritz Dietrich, *Geschichte des deutschen Orgelchorals im 17. Jahrhundert*, w: „Heidelberger Studien zur Musikwissenschaft” 1 (1932), Heinrich Besseler [red.], Kassel 1932, s. 14-15.

⁶ Aniela Kolbuszewska, *Zbiory muzyczne kościoła św. Elżbiety we Wrocławiu*, w: *Z dziejów wielkomięskiej fary. Wrocławski kościół św. Elżbiety w świetle historii i zabytków sztuki*, Mieczysław Zlat [red.], Wrocław 1996, s. 234.

⁷ Friedrich von Hössle, *Altschlesische Papiermühlen*, [s. l.] 1913; *The Nostitz Papers. Notes on Watermarks Found in the German Imperial Archives of the 17th. & 18th. Century & Essays Showing the Evolution of a Number of Watermarks*, ed. The Paper Publ. Society (= Monumenta Chartae Papyraceae Historiam Illustrantia, 5), Hilversum 1956, s. 48 (nr 207 i 208).

⁸ Gerhard Piccard, *Wasserzeichen Lilie*, Stuttgart 1983, s. 72 (nr 283).

⁹ G. Piccard, op. cit., s. 72 (nr 287).

¹⁰ E. Bohn, op. cit., s. 115.

¹¹ F. Dietrich, op. cit., s. 14.

